

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ادبیات فارسی (۳)

سال سوم آموزش متوسطه

شاخه نظری به استثنای رشته ادبیات و علوم انسانی

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

نام کتاب : ادبیات فارسی (۳) - ۲۴۹/۱

مؤلفان : احمد احمدی، اسماعیل تاج‌بخش، حسین داودی، حسن ذوالفقاری، محمدرضا سنگری،

ابوالفضل علیمحمدی، غلامرضا عمرانی، حسین قاسم پورمقدم و سیداکبر میرجعفری

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱ ، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶ ، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ ،

وبسایت : www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ : لیدا نیک‌روش

طراح جلد : محمدحسن معماری

صفحه‌آرا : غزاله نجمی

حروفچین : زهرا ایمانی

مصحح : رعنا فرج‌زاده دروئی، مریم جعفرعلیزاده

امور آماده‌سازی خبر : زینت بهشتی شیرازی

امور فنی رایانه‌ای : ناهید خیام‌باشی، مریم دهقان‌زاده

ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن : ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱ ، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰ ، صندوق پستی : ۱۳۹-۳۷۵۱۵

چاپخانه : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

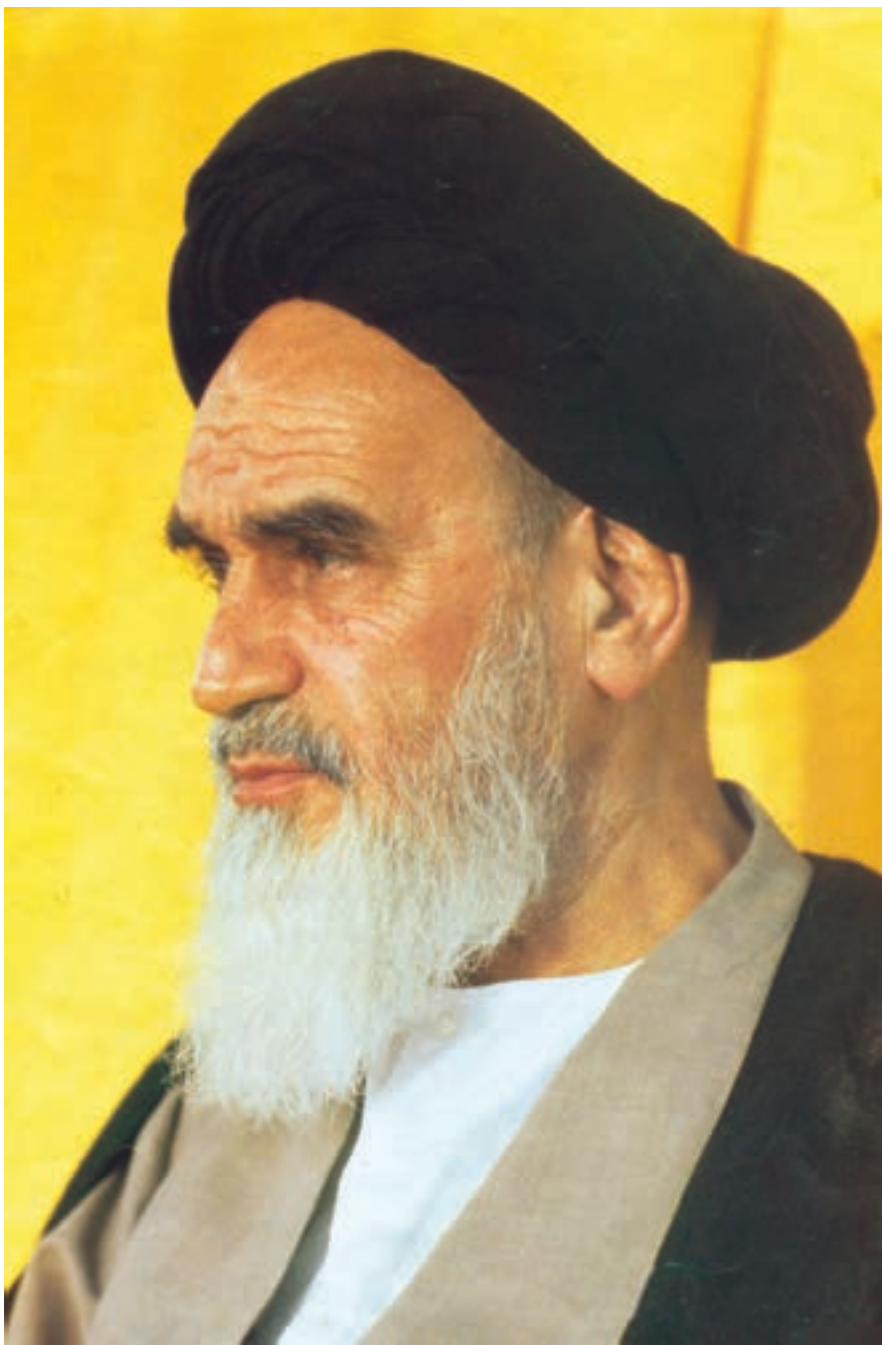
سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ هجدهم ۱۳۹۵

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۹۶۴-۰۵-۳۷۱-۱ - ISBN 964-05-0371-1

شما جوانان برومند، شما محصلین ارجمند که امید من هستید باید در هر جا که هستید،
باید بیدار باشید، با بیداری از حقوق خودتان دفاع کنید.

امام خمینی (ره)

فهرست

۱	درس اوّل : ما هم چنان در اوّل وصف تو مانده ایم : سعدی
۵	افلاک، حریم بارگاہت : جمال الدّین اصفهانی
۶	بیاموزیم : انواع اثر
۸	فصل اوّل : انواع ادبی (۱)
۱۰	درس دوم : رزم رستم و اسفندیار : فردوسی
۱۵	بیاموزیم : اغراق
۱۶	درس سوم : کمال الملک : علی حائمی
۲۴	آورده اند که ...
۲۵	فصل دوم : ادبیّات داستانی
۲۸	درس چهارم : گاو : غلامحسین ساعدی
۳۸	بیاموزیم : رمان
۴۰	درس پنجم : گل دسته ها و فلک : جلال آل احمد
۴۸	آورده اند که ...
۴۹	فصل سوم : تحلیل آثار ادبی
۵۱	درس ششم : قاضی بُست : ابوالفضل بیهقی
۵۶	درس هفتم : بیهقی و هنر نویسندگی او : غلامحسین یوسف
۶۰	آورده اند که ...
۶۱	شعر حفظی : وقت سحر : حافظ
۶۲	فصل چهارم : ادبیّات پایداری
۶۴	درس هشتم : خون خورشید : پرویز خرسند
۶۹	بانگ جرّس : سبزواری
۷۲	بیاموزیم : جناس
۷۴	درس نهم : تپّه برهانی : طالقانی
۸۱	باغ نگاه : قزوه
۸۲	آورده اند که ...
۸۳	شعر حفظی : روز وداع یاران : سعدی
۸۴	فصل پنجم : ادبیّات جهان
۸۶	درس دهم : ترانه من : شکسپیر
۸۷	سه پرسش : تولستوی
۹۲	درس یازدهم : چشم به راه : تاگور
۹۴	بیاموزیم : نماد
۹۵	آورده اند که ...

۹۶	فصل ششم : انواع ادبی (۲)
۹۸	درس دوازدهم : امید دیدار : اسعد گرگانی
۱۰۰	آفتاب وفا : خاقانی
۱۰۲	درس سیزدهم : پروانه بی پروا : عطار نیشابوری
۱۰۳	سخن تازه : مولوی
۱۰۶	شعر حفظی : شراب روحانی : شیخ بهایی
۱۰۷	آورده اند که ...
۱۰۸	فصل هفتم : فرهنگ و هنر
۱۱۰	درس چهاردهم : کبوتر طوقدار : نصرالله منشی
۱۱۳	از ماست که بر ماست : قبادیانی
۱۱۶	درس پانزدهم : نوروز : دکتر شریعتی
۱۲۰	زاغ و کبک : جامی
۱۲۱	آورده اند که ...
۱۲۲	فصل هشتم : ادبیات انقلاب اسلامی
۱۲۴	درس شانزدهم : هجرت : علی معلم
۱۲۶	آفتاب پنهانی : قیصر امین پور
۱۲۷	قرآن مصور : سلمان هراتی
۱۲۹	درس هفدهم : نیاز روحانی : فاطمه راکعی
۱۳۰	چند رباعی : مردانی و ...
۱۳۲	بیاموزیم : رباعی
۱۳۳	آورده اند که ...
۱۳۴	فصل نهم : زندگی نامه و حسب حال
۱۳۶	درس هجدهم : بخوان : رهنا
۱۴۳	درس نوزدهم : بوی جوی مولیان : بهمن بیگی
۱۴۹	آورده اند که ...
۱۵۰	شعر حفظی : ملک سلیمان : خواجهی کرمانی
۱۵۱	فصل دهم : ادبیات عرفانی
۱۵۳	درس بیستم : اقلیم عشق : هاتف اصفهانی
۱۵۶	بیاموزیم : ترجیع بند
۱۵۸	درس بیست و یکم : موسی و شبان : مولوی
۱۶۲	درس بیست و دوم : شب نیم عشق : نجم رازی
۱۶۶	واژه نامه
۱۷۲	اعلام
۱۸۱	منابع

مقدمه

در نظام آموزشی ایران اسلامی برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی، جایگاهی رفیع و ارزشمند دارد. چرا که زبان فارسی از یک سو حافظ میراث فرهنگی و از دیگر سو بهترین و مناسب ترین ابزار انتقال فرهنگ و معارف دینی و ملی ما از نسل های پیشین به نسل های بعدی است. برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در دوره متوسطه مجموعه ای از اطلاعات، نگرش ها و توانایی های ذهنی و زبانی است که در دو کتاب «زبان فارسی» و «ادبیات فارسی» به دانش آموزان عرضه می شود.

در این کتاب ها، گذشته از ارتباط افقی و عمودی که بین دروس هر کتاب وجود دارد، محتوای کلی کتاب ها به گونه ای است که دانش آموز، در هر پایه نسبت به پایه های پیشین، اطلاعات، توانایی ها و نگرش های مورد نظر برنامه را در سطحی وسیع تر و عمیق تر کسب می کند. برای آگاهی بیشتر از ساختار کتاب های این دوره و از جمله کتاب حاضر، توجه شما را به نکات زیر جلب می کنیم:

۱- اگرچه دو مقوله «زبان فارسی» و «ادبیات فارسی» را نمی توان به طور کامل از یکدیگر تفکیک کرد، اما برای تسهیل در آموزش هر یک، مقوله «ادبیات» در این کتاب و مقوله «زبان» در کتاب «زبان فارسی ۳» برنامه ریزی و تألیف شده است.

۲- این کتاب شامل ده فصل است و برخی از عنوان های آن در کتاب های دو سال گذشته نیز آمده است که اکنون تکرار می شود. هدف از این تکرار گسترش مفاهیم ادبی، افزایش مهارت های زبانی و ادبی و تعمیق نگرش های دانش آموزان نسبت به زبان و ادب فارسی است.

۳- علاوه بر اهداف کلی کتاب، اهداف کلی فصل ها نیز، در آغاز هر فصل، تبیین شده است تا معلمان و دانش آموزان از انتظارات آموزشی برنامه آگاه شوند.

۴- به منظور رعایت اصل «لزوم ارتباط عمودی و افقی مطالب» تلاش شده است تا محتوای این کتاب با کتاب های ادبیات سال های قبل و برخی از کتاب های پایه سوم ارتباط و هماهنگی منطقی داشته باشد.

۵- «خودآزمایی» ها به منظور فعال کردن ذهن دانش آموزان و تقویت مهارت های تفکر در آنان است. دبیران محترم خود نیز می توانند مشابه این خودآزمایی ها را در ارزشیابی های کلاسی و پایانی طرح کنند.

۶- اطلاعات مربوط به واژگان، اشخاص، مکان ها و منابع به صورت الفبایی در پایان کتاب عرضه شده است. ارجاع به بخش پایانی کتاب نیز روحیه پژوهش و استفاده از منابع و مراجع را در دانش آموزان تقویت می کند.

۷- شعرهایی که در پایان برخی از فصول تحت عنوان «حفظ کنیم» آمده است به منظور ایجاد تنوع در آموزش و علاقه مند ساختن دانش آموزان به شعر فارسی است و نیازی به تدریس آنها در کلاس نیست.

نکات مربوط به تدریس

۱- در تدریس این کتاب از شیوه‌های تدریس فعال مانند بحث گروهی استفاده شود. بهره‌گیری از وسایل و ابزارهای کمک آموزشی مانند تصویر، فیلم، نوار صوتی و ... گذشته از تنوع آفرینی، در تسهیل فراگیری مؤثر است.

۲- برای فعال شدن کلاس می‌توان دانش‌آموزان را در بررسی متون نظم و نثر شرکت داد و با شیوه بحث گروهی پیام‌ها، درون‌مایه و ویژگی‌های ادبی نوشته‌ها را مشخص کرد.

۳- یکی از اهداف آموزش کتاب ادبیات، تقویت فن بیان دانش‌آموزان است؛ بنابراین، توجه به این موضوع در تدریس ضروری است و باید جایگاه ارزش‌یابی‌های شفاهی در طول دوره آموزشی حفظ گردد.

۴- نحوه صحیح قرائت متون باید آموزش داده شود و اهمیت آن در طول تدریس و هنگام امتحان مدنظر باشد.

۵- از مباحث و مطالب دستوری، به ضرورت و تنها در صورتی که به فهم بیشتر متون کمک کند، استفاده شود. برای فهم بیشتر درس‌های دستور تاریخی می‌توان از شواهد نظم و نثر این کتاب نیز بهره گرفت.

۶- از مهارت‌های زبانی، به‌ویژه صحبت کردن و نوشتن در این درس بیشتر بهره گرفته شود و جایگاه این مهارت‌ها در فعالیت‌های کلاسی حفظ گردد.

۷- به منظور تقویت روحیه پژوهشی و ایجاد علاقه به متون ادبی، دبیران محترم می‌توانند دانش‌آموزان را به تهیه متون مشابه از منابع گوناگون تشویق نمایند. مجموعه فعالیت‌های دانش‌آموزان در این زمینه، می‌تواند به شکل مدون برای استفاده دیگر دانش‌آموزان در کتابخانه مدرسه نگه‌داری شود.

۸- از طرح مقولات جزئی و مباحث جنبی دامنه‌دار که با درس ارتباط مستقیم ندارد و گاه در جریان آموزش اختلال ایجاد می‌کند، پرهیز شود.

۹- برای شرح و توضیح پاره‌ای از آثار ادبی به‌ویژه سروده‌ها (مانند غزل) نباید تنها در جست‌وجوی یک معنی و مفهوم بود. هنرهای کلامی از جمله شعر به منشوری می‌ماند با جلوه‌های گوناگون. پس شایسته است هنگام توضیح این گونه آثار، فضایی در کلاس فراهم شود که دانش‌آموز بتواند به ساحت‌های مختلف یک شعر یا یک نثر راه یابد و ذوق خود را از معانی و مفاهیم متنوع آن سرشار سازد.

دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

اهداف کلی کتاب ادبیات فارسی (۳)

- ۱- آشنایی با آثار برخی از بزرگان ادبی، دینی، عرفانی و علمی گذشته و معاصر ایران و جهان
- ۲- آشنایی با مفاهیم، نکات و ظرایف ادبی و توانایی به کارگیری درست آنها
- ۳- آشنایی با جلوه‌های گوناگون ساختاری و محتوایی ادبیات فارسی (فصول ده گانه)
- ۴- توانایی درک و بیان افکار، ارزش‌ها، مفاهیم و پیام‌های متون ادبی گذشته و حال
- ۵- تقویت توانایی تشخیص و به کارگیری نکات بلاغی در متون ادبی
- ۶- تقویت توانایی تطبیق و مقایسه آثار ادبی ایران و جهان
- ۷- تلطیف عواطف و التذاذ ادبی از راه مطالعه متون ادبی